

građevinarstvu, raslo je stanovništvo, a i potreba semena za narednu setvu. Redukcija potrošnje i neregularna raspodela hleba i ostalih zaliha hrane u proleće 1932. doveli su do gladi u gradovima. U povološkom regionu udvostručena je smrtnost urbanog stanovništva između januara i jula 1932, u kijevskom je porasla za 70%, a u Moskvi za jednu trećinu. Uz to, zbog japanskog napada na Mandžuriju sovjeti nisu uspeali da izgrade silose u istočnom Sibiru i na Dalekom Istoku. Dakle, milion tona vojnih zaliha, o čemu je Radek izvestio Britance, bili su smišljeni blef – tvrde Dejvis, Tauger i Vitkroft. Jula 1933. zalihe žita bile su manje za 2 miliona tona nego tri godine ranije. Tek posle žetve 1933. počela je izgradnja silosa na Dalekom istoku. Jula 1933. u rezervama je nedostajalo 2 miliona tona žitarica. Neuspešni su bili naponi Politbiroa da popuni rezerve, pa je teško, ako ne i nemoguće oceniti u kojoj meri je Staljin mogao da koristeći deo zaliha spasiti stanovništvo koje je umiralo. Država je obezbeđivala zalihe za gradove i vojsku bez kojih bi izbile epidemije i masovno umiranje. Uprkos svemu, zaključuju američki istoričari, da je Staljin rizikovao niži nivo ovih rezervi u proleće i leto 1933. možda bi stotine hiljada ili milioni života bili spašeni. Možda bi pomogla i međunarodna pomoć, a da je bio dalekovidiji možda bi i izbegao agrarnu krizu 1932-33. Ali je izvesno i to da tih godina Staljin nije gomilao rezerve. Naprotiv, nije uspeo da dostigne nivo koji je bio predviđen još 1929. (R. W. Davies, M. B. Tauger and S. G. Wheatcroft 1995).

Da pomenute kritike Konkvesta nisu usamljene, pokazale su reakcije na CKK nekoliko godina kasnije. Istoričar H. Vesel upozorio je da se u stepskim povološkim oblastima pogođenim glađu radi o geografskim i klimatskim oblastima u kojima je skoro svake desete godine potpuno suvo leto uništavo celu žetvu. To je bilo 1891, 1921. i 1932. U doba careva seljaci su umirali, a da javnost o tome nije znala. Godine 1921/22. zemlja je bila pogođena građanskim ratom, koji se ne može podvesti pod crveni teror. Vladajuće grupe u NR Kini i SSSR-u teško je osloboditi odgovornosti za katastrofu, ali je pitanje da li je na delu bila namera i da li je glad korišćena kao oružje? Tridesetih godina teroristička "kolektivizacija" odvela je katastrofalnoj gladi koja se mogla izbeći. Činjenica je da je glad pogodila reone gde je bilo najviše seoskih ustanaka. Nemački istoričar H. Vesel (Wessel 1997) i njegov američki kolega M. Tauger (Tauger 1998) govore da je žetva 1932. bila veoma loša, dok u CKK Vert o žetvi ne daje nikakve podatke. Vlast je smanjila obaveze seljaka, što je više govorilo o pokušaju kompromisa nego kažnjavanja, a čak je i u Moskvi od gladi umiralo na hiljade radničkih porodica. Taugerov je zaključak sličan Veselovom: "Sovjetski režim nije dovoljno mera preduzeo da spreči glad i odgovoran je za masovno umiranje, ali odgovornost i namera su dve stvari". Staljinova vlast koristila je glad da politički obeshrabi seljaštvo, a pomoć iz inostranstva nije tražena. Slično je mišljenje i Getija (Getty 2000). Rosanda tvrdi da je raskol ("otvorena rana") između seljaštva i sovjetske vlasti sudbina svih revolucija u nerazvijenim zemljama. Gevara je na to naišao u Boliviji. Seoski sitni posed nije bio samo u teorijskoj protivrečnosti sa vizijom komunističke države, već i sa najelementarnijim potrebama države. Opoprezivanje je podstaklo otkazivanje poslušnosti. Lenjin je odgovarao NEP-om i lavirao između nužde i utopije, a Staljin je pribegao nasilnoj kolektivizaciji. To ipak nije bio smišljen "zločin koji je partija naredila" već više nepredvidljiva posledica ubrzane kolektivizacije, ali i nesposobnosti komunista da prikladno reaguju na realno stanje (Rossanda 1998).

Slično se može reći i za odgovornost KP Kine 1959-62. Za S. Kurtoa je i to planirani zločin, dok Margolin (pisac priloga o NR Kini u CKK) u ovom pogledu vidi stvari ipak diferenciranije. Ne prihvata tezu o "gladi kao oružju", već govori o pogrešnoj politici: pogrešno smeštanje